

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Μέση Εκπαίδευση

Συστηματική Επιμόρφωση Φιλολόγων στη διδασκαλία
της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο
Β' συνάντηση

Παναγιώτα Χρυσοστόμου Παπακώστα
Φιλόλογος, Λειτουργός Π.Ι.

Δευτέρα, 18 Νοεμβρίου 2013, Π.Ι. – Λευκωσία
Τρίτη, 19 Νοεμβρίου 2013, Π.Ι. - Λεμεσός

Η διαχρονική αξία της ελληνικής γλώσσας

Η ελληνική γλώσσα έχει μια προφορική παράδοση 4.000 ετών και μια γραπτή παράδοση τουλάχιστον 3.500 ετών! Αυτό σημαίνει ότι έχει μια καλλιέργεια μοναδική, αφού μέσα από αυτή τη γλώσσα έχουν εκφρασθεί τα μεγαλύτερα πνεύματα που έχουν περάσει απ' αυτόν κόσμο, αυτά που έχουν συλλάβει τις πιο βαθιές έννοιες και τις έχουν εκφράσει με λέξεις, οι οποίες εν συνεχεία «μπόλιασαν» όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες αρχικά και διά των ευρωπαϊκών γλωσσών όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου.

Γεώργιος Μπαμπινιώτης

Η γλώσσα ως αξία

Όσο πιο πολύ καλλιεργούμε τη γλώσσα τόσο πιο πολύ αναβαθμίζεται η ποιότητα σκέψης, έκφρασης, ιστορίας.

Η σωστή διδασκαλία της γλώσσας πηγάζει κυρίως από τη στάση μας απέναντι σε αυτή. Η γλώσσα δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εργαλείο αλλά ως αξία, ως ταυτότητα, ως ιστορία, ως έκφραση, ως νοοτροπία, αυτό δηλαδή που είμαστε ως έθνος, ως λαός.

Η διδασκαλία της γλώσσας

Η διδασκαλία της γλώσσας χρειάζεται πολλαπλή προσέγγιση.
Διδάσκουμε:

- α) Δομή (γραμματική)
- β) Λειτουργία (σύνταξη)
- γ) Χρήση (επικοινωνία)

Η μέθοδος που διδάσκουμε σήμερα τη γλώσσα στα σχολεία είναι η λεγόμενη δομολειτουργική και επικοινωνιακή.

Άξονες γνωστικού περιεχομένου

- Ακούω και κατανοώ (κώδικες προφορικής επικοινωνίας, αξιολόγηση πληροφοριών και επιχειρημάτων)
- Μιλώ (κώδικες προφορικής επικοινωνίας)
- Διαβάζω και κατανοώ (σήματα και κώδικες γραπτής επικοινωνίας, ποικιλία κειμενικών ειδών)
- Γράφω (κώδικες γραπτής επικοινωνίας)

Οργάνωση της διδασκαλίας

- Τι διδάσκω και γιατί το διδάσκω;
- Ποιον διδάσκω;
- Πώς διδάσκω;
- Πώς κατανοώ τα αποτελέσματα της διδασκαλίας;

Πρόταση για αξιοποίηση λεξικού στη σχολική τάξη

- Εννοιολογική προσέγγιση (ορισμός της λέξης)
- Σημασιολογική προσέγγιση (σημασία της λέξης)
- Συνταγματική προσέγγιση (λέξη μέσα στη φράση)
- Διαθεματική προσέγγιση (πολύσημες λέξεις)
- Δομική προσέγγιση (η γραμματική της λέξης)
- Διαγλωσσική προσέγγιση (ξένες λέξεις που έλκουν την καταγωγή τους από την ελληνική γλώσσα)

Πρόταση για αξιοποίηση λεξικού στη σχολική τάξη

Στόχος: οι μαθητές να ανακαλύπτουν, να επισημαίνουν και να συνειδητοποιούν τα συστήματα της γλώσσας μέσα από το λεξικό σύστημα.

α) Εννοιολογική προσέγγιση (ορισμός της λέξης)

Ζητούμε από τους μαθητές να ορίσουν μια λέξη. Μετά τους βάζουμε να διαβάσουν τον ορισμό που δίνει το λεξικό. Και συζητούμε μαζί τους: *Γιατί το λες έτσι; Άλλαξε αυτή τη λέξη, βάλε κάτι γενικότερο.*

β) Σημασιολογική προσέγγιση (σημασία της λέξης)

Μπορούμε να αρχίσουμε παίζοντας και να ρωτήσουμε τους μαθητές: Το ρήμα βάζω, που όλοι σας το χρησιμοποιείτε συνεχώς, πόσες σημασίες έχει; Αφού πάρουμε μερικές απαντήσεις, λέμε σ' ένα μαθητή να ανοίξει το λεξικό στο λήμμα βάζω και συνειδητοποιεί ότι έχει 31 διαφορετικές σημασίες. Μας δίνεται τότε η ευκαιρία να εξηγήσουμε τι θα πει σημασία. **Σημασία είναι η χρήση των λέξεων.**

Η χρήση ρυθμίζει τη σημασία.

Πρόταση για αξιοποίηση λεξικού στη σχολική τάξη

γ) Συνταγματική προσέγγιση (λέξη μέσα στη φράση)

Ζητούμε από ένα μαθητή να βρει στο λεξικό το λήμμα *παίζω* και να διαβάσει δυνατά για να ακούνε και οι υπόλοιποι μαθητές τις φραστικές σημασίες του ρήματος *παίζω*. Οι μαθητές καταλαβαίνουν ότι υπάρχουν διάφορα επίπεδα επικοινωνίας ανάλογα με τη συνδυαστικότητα των λέξεων. Ζητάμε από αυτούς να χρησιμοποιήσουν σε προτάσεις μερικές από τις φράσεις.

δ) Διαθεματική προσέγγιση (πολύσημες λέξεις)

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η γνώση είναι ενιαία και ότι η ίδια λέξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διάφορα γνωστικά πεδία π.χ. η λέξη *σύστημα* στην Ιστορία, στη Βιολογία, στα Μαθηματικά

Πρόταση για αξιοποίηση λεξικού στη σχολική τάξη

ε) Δομική προσέγγιση (η γραμματική της λέξης)

Ανοίγουν το λεξικό στο λήμμα «λόγος» και γράφει πληθυντικός «λόγοι», «λόγια». Παραπέμπουμε στη Γραμματική στα ουσιαστικά και βλέπει ότι το ίδιο λέμε και στο χρόνος, χρόνοι, χρόνια, ουρανός, ουρανοί, ουράνια, δεσμός, δεσμοί, δεσμά κ.α.

Ζητάμε να βρουν από το λεξικό και να γράψουν παράγωγα και σύνθετα της λέξης «λόγος».

Έτσι, θα αρχίσουν να καταλαβαίνουν ότι η γλώσσα είναι ένα σύστημα το οποίο παράγει, συνθέτει και δημιουργεί.

στ) Διαγλωσσική προσέγγιση (ξένες λέξεις που έλκουν την καταγωγή τους από την ελληνική γλώσσα)

Με τη χρήση ξένων λεξικών π.χ. Αγγλικών, Γαλλικών εντοπίζουν λέξεις που προέρχονται από την ελληνική.

π.χ. ελιά > ελαία προήλθε το olive (αγγλικά), olive (γαλλικά), oliva (ιταλικά)

Κριτήρια επιλογής κειμένων

- Να είναι συνυφασμένα με τον σκοπό της γλωσσικής διδασκαλίας (θεματική ενότητα, μορφοσυντακτικό φαινόμενο, λεξιλόγιο).
- Να ανταποκρίνονται στις αντιληπτικές δυνατότητες του μέσου μαθητή (επίπεδο λόγου του κειμένου).
- Να είναι επίκαιρο.
- Να παρουσιάζουν ενδιαφέρον.
- Να έχουν σχετική νοηματική αυτοτέλεια (διασκευάζουμε τα εκτενή κείμενα και γράφουμε τη λέξη διασκευή).

Παραγωγή γραπτού λόγου

α) Τοποθετείται σε επικοινωνιακό πλαίσιο, δηλαδή ορίζεται:

- Το είδος του κειμένου
- Ο δέκτης του κειμένου
- Ο σκοπός για τον οποίο γράφεται το κείμενο.

β) Προσδιορίζεται η έκταση του κειμένου.

γ) Το θέμα απορρέει από τις θεματικές ενότητες που διδάσκονται οι μαθητές.

Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ

- Αφού παρατηρήσετε προσεκτικά τις δύο εικόνες, να γράψετε μια παράγραφο που να αναπτύσσεται με σύγκριση και αντίθεση και να έχει ως θέμα:
το σχολείο του σήμερα και το σχολείο του χθες

Μαθητές Παγκυπρίου Λυκείου Λάρνακας
(2011) – αρχείο Π. Χρυσοστόμου

Το σχολείο του σήμερα και το σχολείο του χθες

Μαθητές Παγκυπρίου Εμπορικού Λυκείου (1918) – αρχείο Δ. Ζ. Πιερίδη

Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ

- Αφού ακούσετε προσεκτικά το κείμενο του Γιώργου Ιωάννου «Να 'σαι καλά δάσκαλε», να γράψετε μια παράγραφο που να αναπτύσσεται με παραδείγματα για τον/την καθηγητή/τρια και τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους που χρησιμοποιεί, αξιοποιώντας και στοιχεία του κειμένου που ακούσατε.

<https://www.youtube.com/watch?v=cnCawBgIYCg>

Σημ.: Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στην 4^η ενότητα «Το σχολείο στο χρόνο...» της Β' Γυμνασίου.

Διαθεματικές δραστηριότητες

Συγκέντρωση και καταγραφή λαογραφικού υλικού

- Ζητούμε από τους μαθητές να πάρουν συνεντεύξεις από τους παππούδες, τις γιαγιάδες ή άλλα πρόσωπα μεγάλης ηλικίας, τα οποία θα αφηγηθούν κάποια ήθη, έθιμα και παραδόσεις του τόπου τους. Το υλικό θα καταγραφεί και θα καταχωρηθεί στο λαογραφικό αρχείο που θα δημιουργήσουν οι μαθητές στο σχολείο/στο διαδίκτυο.
- Ζητούμε από τους μαθητές να ηχογραφήσουν δημοτικά τραγούδια της περιοχής τους, όπως τραγουδιούνται από ντόπιους λαϊκούς τραγουδιστές και ποιητάρηδες.

Δραστηριότητες παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ

➤ Αφού παρατηρήσετε προσεκτικά τα σκίτσα:

α) Να σχολιάσετε το ύφος και τις κινήσεις των προσώπων

β) Να γράψετε τι σατιρίζει ο σκιτσογράφος και εάν συμφωνείτε ή διαφωνείτε με αυτό.

γ) Να δημιουργήσετε δικά σας κόμικς με θέμα «Σχολείο και Εκπαίδευση στην Κύπρο» χρησιμοποιώντας τη διαδικτυακή εφαρμογή <http://www.toondoo.com/>

Η σύγχρονη δασκάλα

Ατημέλητα μαλλιά επειδή
σηκώθηκε στις 5. Αφού πήγε
για ύπνο στις 1:15

Πλακίτσα.
Ο κωμικός της τάξης

Σχέδια μαθήματος,
φυλλάδια για διόρθωμα,
βιβλία για διόρθωμα,
τριμηνιαίος προγραμματισμός

Προσωπικό χαρτζηλίκι,
για να ξοδευτεί σε
προμήθειες για την τάξη

Αθλητικά παπούτσια,
για την εφημερία,
για να κινείται άνετα,
και να κυνηγά την "αστραπή"
της τάξης

Παράπονα γονιών για
τις υπερβολικά υψηλές
αμοιβές και τον
ελεύθερο χρόνο.

by Bruce Plante

THE CHATTANOOGA TIMES
PLANTE

1969 Παιδεία... 2009

Τι βιβλίο είναι αυτό;

Τι βιβλίο είναι αυτό;

Συγγραφή διαφημιστικού κειμένου ταξιδιωτικού περιεχομένου

«Πάρος: το πολυπρόσωπο κυκλαδονήσι» (εφημερίδα Έθνος 14/8/2011)

<http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=23523&subid=2&pubid=63295254>

- Οι μαθητές διαβάζουν το κείμενο που είναι αναρτημένο στο διαδίκτυο και καλούνται:
 - Να ανιχνεύσουν το κοινό στο οποίο απευθύνεται (δέκτες).
 - Να εντοπίσουν τις εκφράσεις που χρησιμοποιούνται στην περιγραφή ενός αξιοθέατου και να αναφερθούν στη λειτουργική χρήση αυτών των εκφράσεων.
 - Να περιγράψουν τρόπους προορισμού που έχουν επισκεφθεί οι ίδιοι (ενεργοποίηση/αξιοποίηση προϋπάρχουσας γνώσης).

Συγγραφή διαφημιστικού κειμένου ταξιδιωτικού περιεχομένου

Παραγωγή γραπτού λόγου

Ζητείται από τους μαθητές να συνεργαστούν σε ομάδες και καλείται η κάθε ομάδα να δημιουργήσει ένα διαφημιστικό κείμενο για κάποιο μέρος της Κύπρου (η κάθε ομάδα θα γράψει για διαφορετικό μέρος).

Τα κείμενά τους θα παρουσιαστούν σε εκδήλωση που διοργανώνει το σχολείο, στα πλαίσια του Comenius, με θέμα «Κύπρος, μικρές αποδράσεις μεγάλες εμπειρίες». Τα κείμενα θα αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του ΚΟΤ.

Συγγραφή κριτικής για ταινία

Διδακτικός στόχος: συγγραφή κριτικής για ταινία

Δεξιότητες/γνώσεις: κατανόηση γραπτού λόγου, παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου, σύνταξη κειμένου διαφορετικού είδους ανάλογα με τον αποδέκτη, τον σκοπό και την περίσταση επικοινωνίας, εντοπισμός των προθέσεων του πομπού, αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του κειμένου.

Υλικό: δίνονται στους μαθητές σε φωτοτυπία τα κείμενα κριτικής της ταινίας από την εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* και από το *Αθηνόραμα*.

Συγγραφή κριτικής για ταινία

- Ανάγνωση των κειμένων κριτικής από τους μαθητές
- **Σχεδιασμός της δομής του κειμένου κριτικής**
 - Στοιχεία της ταινίας (τόπος και χρονολογία παραγωγής, σκηνοθέτης, ηθοποιοί)
 - Στοιχεία της ταινίας που ελκύουν την προσοχή των αναγνωστών
 - Περιεχόμενο του σεναρίου (δεν αναφέρεται ποτέ το τέλος της ταινίας)
 - Χαρακτηρισμός της σκηνοθετικής εργασίας και της ερμηνείας των ηθοποιών
 - Γενική αποτίμηση της ταινίας.

Συγγραφή κριτικής για ταινία

- Σύγκριση/αντίθεση των κειμένων κριτικής (ως προς τη δομή, τη συναισθηματική φόρτιση, το ύφος, το λεξιλόγιο, την αποτελεσματικότητα)
- Καλούνται οι μαθητές να γράψουν οι ίδιοι την κριτική μιας ταινίας που έχουν δει, ακολουθώντας τις συμβάσεις του κειμενικού είδους.
- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και καλούνται να αξιολογήσουν τα κείμενα (ως προς τη δομή και την αποτελεσματικότητά τους) με τη συνεργατική μέθοδο.

Σημ.: Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στην 5^η ενότητα «Γνωρίζω τον μαγικό κόσμο του θεάτρου και του κινηματογράφου» της Α΄ Γυμνασίου και στην 6^η ενότητα «Παρακολουθώ, ενημερώνομαι και ψυχαγωγούμαι από διάφορες πηγές (ΜΜΕ, διαδίκτυο)» της Β΄ Γυμνασίου.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Ζαρδέλη Σ., Σαραφίδου Τ., «Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και προτάσεις πρόσληψης και παραγωγής λεξιλογίου στο γλωσσικό μάθημα με εφαρμογή του κειμενοκεντρικού/επικοινωνιακού μοντέλου και της μεθόδου project σε επιλεγμένα κειμενικά είδη», *Παιδαγωγικός Λόγος* (3/2010), σσ. 95-109
- Μπαμπινιώτης Γ., «Η χρήση του λεξικού στη διδασκαλία της γλώσσας μας», *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, 04/07/2004, σ. 54
- Παπαδοπούλου Μ., «Τα αυθεντικά κείμενα στη σχολική τάξη: μεθοδολογικές προσεγγίσεις». Στο Α. Τσοπάνογλου και Ν. Τρύφωνα-Αντωνοπούλου (επιμ.). «Η κοινωνιολογική διάσταση στη διδασκαλία και εκμάθηση των ζωντανών γλωσσών», *Πρακτικά 11^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας*, τ. 7, Θεσσαλονίκη University Studio Press, σσ. 228-233
- Χατζηλουκά-Μαυρή Ε., Ιορδανίδου Α., «Η διδασκαλία της γλώσσας στην εκπαίδευση: γραπτός λόγος», *Νέα Παιδεία*, τεύχος 131 (2009), σσ. 122-147